

arnat ássigingsunik pingasunik utorkáussusigdlit inûnerinik erkartuinerit

agdlagtok : Guldborg Chemnitz

(„Kalâtdlit-nunâne arnat inûnerat atugaitdlo I. arnak inugtaokatigîgnilo ineriartornek“-up kapitaliata pingajuanit tigussak. atuagârak „kalâtdlit arnat atugait pîvdlugit udvalge“-p nakitertitarâ 1975-ime).

*nunakarfigmît nunakarfigmut
inûniarnerup avdlângorarnera.*

arnat inûsugtut ássigingsut ineriartormingne atugarisimassait ássigîngitsorujugssûput arnat utorkângulersut utorkâtdlo atugarisimassáinit ássigîngingnek anginerokalune.

ássigîngîssûtit ilait ineriartornerup ilâtigut súkasimakissup ilâtigutdlo kigait-sufnarmik ingerdlassimassup nagsatarai.

uvdlume igdlokarfigne inûnek niuvertorusekarfigne asimiokarfignîlo inûnermit angnertûmik avdláussutekarsimavok. — (taigûtit niuvertorusekarfik asimiokarfigdlo ukiut 5-t matuma sujorna avdlângortínekarmata „nunakarfik“-mut, okausek „nunakarfik“ kingulîne atúsavarput).

arnap inûsugtup nunakarfigme peroriartornera arnap utorkâp peroriartorsimaneranut ássinguvok. igdlokarfigmile arnap inûsugtup peroriartorneranût ajúngitsûtit iluakutigssatdlo ássigîngitsut igdlokarfínarne pinekarsínau-ssut inûsugtunitdlo píssusigssamisôrtutut misigisimanekartut (sungiusimanekartut) súniutekarsimavdlutik.

inûsugtut ilait igdlokarfigne angerdlarsimavfigne pigssarigsârtune ineriartorsimáput, ilaitdlo igdlokarfigne angerdlarsimavfigne pîtsôkissune ineriartorsimavdlutit. igdlokarfigne inûsugtut peroriartornerine nunakarfigne inûsugtut peroriartornerinît ássigîngîssutekarnerujugssûput.

uvdlumíkut inûsugtut ilarpagssue nunakarfigne igdlokarfignîlo najugakarsimáput, sujugdlermik nunakarfigme kingusínerussúkutdlo igdlokarfigme: amerdlanertigut piniartut aulisartutdlûnît igdlokarfignut nûgtut kitornarissarpait. âma ilarpagssue mêrautitdlutigdle kisimîtdlutik igdlokarfigmut atuariartordlutik autdlartarput. mêrkat inûsugtutdlo nunakarfignit igdlokarfignut nûngnermingne kanok ingerdlassarnere âma ássigîngitsorujugssûput. mêrarpâlugssuakarpok nunakarfigmit (taimaníkut asimiokarfigmit) igdlokarfigmut nûgsimassunik ilíniarnermingnîlo — Kalâtdlit-nunâne Danmarkimîlo — ingerdlavdluarsimassunik, atuagkatigôrtumik imalûnît agssagssugagssatigut (hândværkere) ilíniarnermingne. mêrkat ilaisa

nûngnertik – ikârsâriarnek-nerit – ajornartorsiutiginerussarpait. Kalâtdlit-nunâtime nangminerme nunakarfignît igdlokarfignut nûngnerit ikârsâriarnerûput – ilarpagssuilo kingusînerussûkut Kalâtdlit-nunânît Danmarkimut âma ingerdlarkigtardlutik, tâssanîporme âma ikârsâriarnek avdla. inugpagssuit isumakarpur Kalâtdlit-nunâne nangminerme nunakarfigmît igdlokarfigmut nûngnek mêrkanut inersimassunutdlo Kalâtdlit-nunânît Danmarkimut nûngnertut ajornartorsiutigssartakartigisso. âssersûtutut erkaisînuvarput ukiut 3 migss. matuma sujorna Angmagssalingmîtittluta angajorkânik okalokatekartittluta angajorkât ardlagdlit ersserkivigsumik okausekartartut kigsautiginartîkaluwardlugo mêrkatik ilîniariardlutik autdlartartut ingerdlâinardlutik Danmarkimut ilîniariartarnigssait, Kitânut ilîniariarkâratik. taimailivdlutik atauseriâinardlutik píssutsinik nutânîk sungiússiniartásagaluarmata. okalugtuarpur mêrkanut inûsugtunutdlo, píssutsinik sungiússiniarnigssak erkarsautigalugo, Kitânut nûngnek Danmarkimut nûngnertut ajornartorsiornartigisînaussok taimatutdlo âma inungnit nunakatigiligkanit issiginekarnerup pinekarneruvdlo tungaisigut âssigîngissutekarnane.

*inûsugtut arnat ilîniarsimassut
ilîniarsimángitsutdlo.*

taimatut âssigîngitsumik ineriartorfe-karsimanerit kingunerisut uvdumîkut Kalâtdlit-nunâne arnat inûsugtut âssigîngitsorujugssuarnik atugakarpur âmalo inugtaokatigîngne ajornartorsiutinik issigîngningnerat âssigîngitsorujugssûv-

dlune. ilîniardluarsimassut pitsaussunik atorfekartarpur. ilîniarsimángitsut pitsaúngingnerussunik (artornarnerussunik) sulivfekarpur, tâssalo âma sulivfigssaerusimassokarpok igdlokarfigne nunakarfignilo. okausek sulivfigssaerusimanek Kalâtdlit-nunâne nutauvok inugtaokatigîngnutdlo moderninut atavdluînardlune. uvdumîkutdlo Kalâtdlit-nunâne sulivfigssaerúnek piviusssûvok. sujornatigut arnap inûsugtup anânaminit ilîniartînekardlune angerdlarsimavfigmine suliagssakartînekartarsimanera amerdlanertigut nautsorssûtiginekarsînaujungnaersimavok, angerdlarsimavfik nerissagssanik ukiumutdlo perkumautigssanik atissagssanigdlo sutdlivuijungaersimangmat. taimáitumik sulivfigssaerútalerpur.

arnap inûsugtup ilîniarsimángitsup kanok isumakarnera tusarnekarnek aju-ngajagdluînarpok. arnavdle ilîniarsimassup isumâ okatdlingnerne tutsiutigdlagtâlerdlune. okatdlingnerdle angutâina-ngajangnit sule ingerdlangnekardlune.

anânak áipakángitsok.

arnat inûsugtut amerdlanerssait uvdume sule áipanigtînatik mêrartârtarpur. arnat táukua „kisimîtut“ âma ássigîngitsorujugssuarnik atugakarpur, aperkutaupdlune sulivfekarnersut sulivfekángingnersutdlûnît, âmalo angúmik inôkatekarnersut imalûnît angajorkâmingne najugakarnersut imalûnît mêrartik (mêrkatik) ilagalugit kisimîtûnersut. ukiune mákunane nârtunaversaerutitut iluakutigssat ilisimanekaleriartortittludit kulárnángitsumik ukiune aggersune áipakángitsut mêrartârtartut ikiliartúsa-

ssut, tássame mērkāt inūngortartut ikili-artúsassut, kularnángilak.

arnat inūsugtut sule ilíniagakartínatik imalūnīt ilíniarnertik sule inernago mērtartartartut tássaugajúput ajornartorsiutekarnerssauulersartut pingártumik ilíniarnermik nāngmagsiniarnigssānut angajorkāmingnit tapersersordluarne-karsimángíkunik, angajorkāmingnilo najugakarsimángíkunik, uvdlumíktule arnat inūsugtut ilíniarnermingne ássigíngitsutigut tapersersornekardluaraluarput. ilátigut lejlighedenguanik inigssakartínekardlutik, mērait vuggestuine bōrnehavenilo akekángitsumik inigssínekardlutik avdlatigutdlo aningaussagssakartínekardlutik tapersersornekartarput. inūsugtut ilarpagssue uvdlumíktut najugartik kimagdlugo ilíniariartortariakartarput, taimailivdlutigdlo angajorkāmingnit tapersersornekarsínaunerigaluartik píngitsōrtardlugo. aningaussatigut avdlatigutdlo tapersersornekaraluardlutik inūsugtunut ajornaitsūssángilak igdlokarfingme takornartame mērarissak pārtígalugo ilíniarnigssak nákutiginiásavdlugo. ilíniarnerup nalāne mērkap ilakutaríngnut pārigagdlagagssángortínekarsínaunera periarfigssat ilagisimagualarpāt. sujusínerussúktule taimatut ārkígssüssinerit ajornartorsiutinik angnertūnik nagsatakartarsimangmata isumagingnítokarfiup tungānīt mērkanik pārigagdlagagssatut inigssíniarnerit pekatauvfiginígssait mianerssorfínekartorujugssuángorsimavok. perkutaussordlo tássa mērkap pārinekarnerata nalāne mērkap angajorkārsiatdlo akornāne atakatigíngnekalersarne, angajorkāt mērkātdlo akornāne atakatigíngnerup ásserdluínānik. anānaussuvdlo ilíniarnine iner-

dlugo mērak tigunialerāngago avigsārtitsíníktut mērkame angajorkārsianilo angnertūmik táukunūnga ajokusísinaussumik aserortokarsínaussarmat. — mērkanik isumagingnítut socialmedhjælperitdlo uvdlumíktut arnanik inūsugtunik ilíniartunik ikiuerusúnerulersimáput ilíniartok inigssarsíutdlugo āmalo mērá mērkanik pārkíngnítarfíngnut inigssitdlugo, anānap ilíniarnerme nalāne mērkaminik tigungmingnigsínaulersitdlugo.

angajorkāt kitornatdlo akornāne píssutsit.

ilakutarīt inōkatigíngnerine píssutsit — pingártumik igdlokarfingne — avdlāngoriartorsimáput, sōrnguname imáingitsox ilakutarīt tamavingmik iluāne taimáissimassok — ilakutaríngnile amerdlasūne — uvdlumíktut ilakutarīt ássigíngitsut inōkatigíngnerat ássigíngitsorujugssuángorsimavdlune. ilakutarípgagssuarne kitornat angajorkātdlo akornāne píssutsit arnap utorkaliartortup inūsungnerata nalāne utorkāt inūsugtutdlo akornāne píssutsinit avdlaunerujugssuángorput.

arnap utorkāp inūsungnerane angajorkāt kitornatdlo ingmingnut atarkekátigígdlutik ikiokatigígdlutigdlo inūsímáput. angajorkāt kitornatdlo akornāne píssutsit taimaníktut ínugtaokatigíngne inōriautsime nangminermíput. arnap utorkāp mēraunerata nalāne inūtígssarsíut atausínauvok, piniartūnek, uvdluínarne ínūnek ássigíngíngnangajangmik ingerdlavok, periarfigssat angnikitsúinauvdlutik. arnap utorkaliarssauulersup mēraunerane ínugtaokatigít avdlāngoriartulersimáput, uvdlumíkumutdle arnap inūsugtup ineriartorfígissainut na-

lerkiutdlugit periarfigssat angnikikalutik inûnek âma ássigîkajâgingnardlune.

arnanik inûsugtunik ilíniartitsinek imalûnît suliagssanut sungiussainek (perorsainek) sujornatigut anânaussumik isumaginekartarsimassok uvdlumîkut angnertôrujugssuarmik atuarfingnit ilíniarfingnitdlo ássigîngitsunit tigungminekalerpok. uvdlumîkut inûsugtûssup anânâta nangminek inûsugkatdldrame sulivfigssaminik ajorssautekarsimakissup panine ilíniarnigssânut sulivfigssarsior-nigssânutdlo kaungmagtortorujugssûvâ.

arnat inûsugtut ilarpagssue uvdlumîkut angajorkâtik kimagdlugit atuariatortariakartarput imalûnît ilíniariartortariakardlutik sulivfigssarsior-tariakartardlutigdlûnît. uvdleme inûsugtut ilíniagakartarput pâsissakartardlutigdlo amerdlasûtigut anânamik ilisimassakarfigíngisainik, taimáitumigdlo imailînardlune pekatauvgifisínaussángisainik.

inûsugtup ilíniarêrdlune misilîtagkanik nutânik tunulekutakardlune uternerane ilâtigut angajorkât kitornatdlo igdlokatigîngniarnerat ajornartorsiornarsissarpok. ilángutdlugulo âma okautigissariakarpok uvdlumîkut isuma amerdliartortunit piginekalersok, inûp nangminek ingminuínak akissugssauvfiginera avdlat akissugssauvfiginagit, sujornatigut ilakutarît igdlokatigîtdlo pekatigîgdlutik ikiokatigîgdlutigdlo inûsimanerat akigalugo píssutsinik avdlángoriartortitsissorujugssûssok. inûsugtup ilâtigut aningau-sarsiornermigut nangminek sujunigssane sulíssutigâ âma angerdlarsimavfingmine najugakaralarunilûnît. angajorkât inûsugtutdlo akornáne ajornartorsiutit – tamánale âma ingassagtajârúnavêrsârtariakarpok – pâsísagâne ilá-

ngutdlugo okautigissariakarpok mêrapagssuit inûsugtortpagssuitdlo angerdlarsimavfingmingne torkisimanángxekissune ineriartorfekarsimassut.

*arnat ássigîngitsunik pingasunik
utorkáussusigdlit inûnerinik erkartuinerit
ekíkarnerat.*

kapitalime matumane arnat ássigîngitsunik utorkáussusigdlit pingasut – uvdleme sule inûssut – inûnerat erkartornekarpok uvdluínarne inûnerme pingâ-rutekarnerussutut misingnartut erssersíniardlugit. kingulíne pingârnerussut naitsumik ekíkarniarnekásáput.

arnak utorkak inúngorpok 1900–1910 migss.

arnak utorkaliarssâlersok inúngorpok 1920–1930 migss.

arnak inûsugtut inúngorpok 1945–1955 migss.

agdlautigissame inûnerup ingerdlane-rane malungnautekarnerussut ekiterniarnekarput taimáitumigdlo arnat tamar-mik tamákíssumik agdlautiginekángitdlat, kisiánile aulajangersimassunik utorkáussusigdlit erkartornekardlutik.

agdlautigissat ima ârkigssugáuput arnap inûsugtup peroriartornerata nalâne arnak utorkassáungulersok agdlautiginekarnermisut arnardlo utorkak âma agdlautiginekarnermisut utorkautigalutik. arnap utorkassáungulersup peroriartornerata nalâne arnak utorkak utorkassáungulerpok il. il. taimáitumik agdlautigissane, sanilerîgsitdlugit kimerdlôrníarâine, peroriartornek pinekarneruvok, tássa arnat agdlautiginekartut 20 migss. ukiokalerneerat tikitdlugo, ukiúme tamákua migssinge tikitdlugit inûp ineriartortup avatangíssiminit súnertínera er-

karsartausiane inûnermilo issigingningnerane inûnerata sivnerane malungnusi-majuartarmat.

ínugtaokatigîngne arnap utorkâp peroriartorffine inûnek avdlângûtekângingajagdłlune ingerdłasimavok. arnap utorkassâungulersup peroriartornerane píssutsit kigaitsumik avdlângoriartulersimáput, arnavdlo inûsugtup peroriartornerane ínugtaokatigît súkasûmik aningaussarsiułerníkut ínugtaokatigîngnilo píssutsit avdlatigut avdlângoriartorsimavdłutik.

ínugtaokatigîngne arnap utorkâp inûvfigissaine piniartûnek inûtigssarsiutit pingârnerssarât, arnap utorkaliarssaulersup nalâne aulisartûnek piniartûnerdlo inûtigssarsiutáuput inûsugtuvdlo peroriartornerata nalâne aningaussarsia-kardłlune sulinek, aulisartûnek piniartûnerdlo inûtigssarsiutauvdłutik.

arnak utorkak inûniarnigssaminut nãmáinavigsunik pigssakarpok.

arnak utorkaliarssâlersok aningau-sarsiaminînguit nãmagtusârdługit inûniutekarpok. arnap inûsugtup nalâne ínugtaokatigîngne pigssarigsârnerulernek misingnarpok.

arnap utorkâp peroriartornerane inuit tokussartut amerdłáput.

arnap utorkaliarssâlersup nalâne tokussartut ikiliartulerput.

arnap inûsugtup nalâne tokussartut ikileriangâtsiarsimakât.

arnap utorkâp nalâne kavdlunât ikigtuarângûput.

arnap utorkaliarssâlersup nalâne kavdlunât amerdłanerulerput, sulile ikigdłutik.

arnap inûsugtup nalâne kavdlunâkarnerulersimakaok.

arnap utorkâp atuartitaunera angnikitsuarângûvok.

arnap utorkaliarssâlersup nalâne pitsaunerulerpok.

arnavdlo inûsugtup nalâne pitsaussûngordłlune, tássa kavdlunât „ûtûtât“ atordłlugo.

arnap sulivfigssai:

arnap utorkâp nalâne piniartut arnartaša suliagssait kisingajangmik suliagssáuput.

arnap utorkassâungulersup sulivfigssarai igdlume ningiûnek, kivfaunek lãjaunerdlo.

arnap inûsugtup sulivfigssarai, igdlume ningiûnerme saniatigut akigssarsiorđlune sulivfigssat ássigîngitsorpagssuit.

arnat utorkât utorkaliarssâlersutdlo nipât arnane pekatigîngne tusagagssaus-sartok, arnatdlo inûsugtut nipât ilîniar-simassut akornâne tusagagssaussartok najorkutaralugit erkarsartautsit píssut-sinigdlo issigingningnerit táukunaníngânît tutsiútarnere najorkutaralugit mákua tainekarsínáuput:

arnak utorkak utorkaliarssâlersordlo perorsarnekar-simáput kristumiússut-simik (Lutteríkússusermik) túngavekar-tumik angajorkâtdlo maligagssiuinerá-nik maligtaringnerkigsârnermik malung-niutekartumik. pigssarigsârtûnatik ná-pautekartumilo peroriartorsimáput. pi-ngârtípât atordluainigssak (sipârnek), angerđlarsimavfingmilo erkiluisârnek torersûnerdlo, tamákume táukunúnga fôrkisimanerussumik inûniarnigssamut avkutigssat iláitut misigisimanekarsi-mangmata.

arnak inûsugtup perorsarnekar-sima-vok ilâtigut perorsaeriausek nutauneru-ssok, nãlagauniarnertakângitsumik tú-

ngavekartok, najorkutaralugo. peroriar-torsimavok angajorkâme sulerulugsiman-nerisa pilersitânik pigigsaulersimanagerup nalâne. „nukingipilungnek“ „pigsseriner-dlo“ akerdlerai. inuk (atausek) inugtao-katigîtdlo túngaviussugssatut issigai; ar-navdle utorkâp utorkaliarssâlersuvdlo ilakutarîit inugtaokatigîtdlo túngaviu-ssugssatut issigait.

arnak inûsugtok pivdlugo sujulîne tai-nekartut pingârtumik arnamut inûsugtu-mut ilíniagakarsimassumut túngatínekar-put. arnavdle inûsugtup ineriartornera erkarsautigalugo inûsugtune táukunane inûsugtut ássigîngitsut peroriarforfigisi-massait ássigîngitsorujugssûput, arnap utorkâp utorkaliarssaulersuvdlo inûsung-nerine inûsugtut ássigîngitsut peroriar-forfigisimassáinit ássigîngíssusek angine-rujugssûvdlune. arnat inûsugtut ilarpag-ssue peroriarforsimáput anânaussup angerdlarsimavfingmine angerdlarsi-mavfingmilo avatâne ulaperugtulerfiata nalâne, tamánalo arnap inûsugtup pero-riartorneranut malungniutekángitsôrsi-mángilak, mêrkat kimakagtagauneránik nagsatakarasangmat. katángutigîgpag-ssûgajúput taimáitumigdlo ilâtigut pig-ssarigsârtûssarnatik. arnat inûsugtut ilar-parujugssue ilíniagakángitsûput âmaló táukua isumait ingerdlanermutdlo issi-

gingningnerat tusarnekarnek ajordlutik.

arnap utorkâp utorkaliarssâlersuv-dlo uvdlumíkut inugtaokatigîit nangming-nek inûsúkatdlaramik „Kalâtdlit-nunâ-mingnut“ sanigdliútarpât sujuariarnerit-dlo takusínauvdlugit. arnap inûsugtup sujornatigut Kalâtdlit-nunâne píssusiusi-massut ilisimángilai pitsaussuínartutdlo (alianaitsuínartut) takordlôrtardlugit, uvdlume igdlokarfingnut teknikimik atortokarnermik malungiutekartut pârd-lagtuísut takordlôrtardlugit. arnak utorkak utorkaliarssâlersordlo kalât-dline okalugtuartaútip kulturianik su-ngiusimassakarpok, isúmat sákortuvat-dlât sákortûmigdlo akerdlerîlertarnerit sapíngisamik pinavêrsârtardlugit. ar- nap inûsugtup europamiut okatdlingner-mik kulturiat sungiusimavâ, âmaló kalât-dlisut okatdlisekatausínaunerminîit kav-dlunâttut okatdlisekataunigssaminut písi-nauneruvdlune.

arnap utorkâp utorkaliarssâlersuv-dlo ineriartornerup, ungasínerussok er-karsautigalugo, súkavatdlângingnigssâ piumaneruvâ mianerssortûvdlune utar-kisínauvdlunilo. arnavdle inûsugtup uv-dlumíkut píssugssat erkarsautigineruvai sujunertarissap mássákordluínak angu-nekarnigssâ piumannaralugo.